

Costinel-Iulian PARTENIE
(Universitatea de Vest
din Timișoara)

**Spații în criză – cartografierea
*Privești*lor lui Benjamin
Fundoianu**

Abstract: (*Spaces in Crisis – Mapping *Privești* of Benjamin Fundoianu*) The consecration of the poet Benjamin Fundoianu in Romanian literature is due to the volume *Privești*, published in 1930, which, as the subtitle indicates, includes texts written between 1917 and 1923 — the years prior to his departure for France. His interest in his native places, and not only those, is reflected in the way he mapped the toposes of childhood, rendering them as emotional reconstructions. As the poet himself stated in the preface to the volume, “nothing that constituted the raw material of this lyricism existed in reality anymore,” a reality irreversibly altered by the First World War, which had destroyed it. Through his poetry, the poet reconstituted these toposes, marked by crisis, as they represented for Benjamin Fundoianu a refuge — a return to the patriarchal space of childhood, a microcosm that neither the passage of time nor human intervention could destroy. In this article, we will present the variations that space undergoes in the volume *Privești*, and the way in which Benjamin Fundoianu managed to faithfully convey his vision of these poetically transposed places. Through innovative literary techniques, space is captured from multiple angles, allowing us to construct a complex image of it. Among all the topos, the “fair” and the “street” stand out as recurring elements of Fundoianu's poetic geography, spaces populated by numerous animals: “oxen”, “goats”, “geese”, “cows”, in whose “dumb” behavior the melancholic state of the ego and the impossibility of revitalizing the past are reflected except at a textual level, through images of a special sensitivity. Thus, through the literary devices he employed, Benjamin Fundoianu succeeded in transcending temporal boundaries and reconstituting a world that had already vanished by the time *Privești* was created.

Keywords: *Benjamin Fundoianu, Privești, topos, crisis, creation*

Rezumat: Consacrarea în literatura română a poetului Benjamin Fundoianu se datorează volumului *Privești*, publicat în 1930, dar care, așa cum precizează subtitlul, include textele din perioada 1917-1923, anii de dinaintea plecării sale în Franța. Interesul pentru locurile natale și nu numai se reflectă în felul în care a cartografiat toposurile copilăriei, redându-le sub forma unor reconstituiri afective căci, după cum afirma însuși poetul în prefața volumului, „nimic din ceea ce constituia materia primă a acestui lirism nu mai exista în realitate”, o realitate afectată de Primul Război Mondial care a distrus-o iremediabil. Prin poezia sa, poetul a reconstituit aceste toposuri aflate sub semnul crizei, căci ele însemnau, pentru omul Benjamin Fundoianu, un refugiu, o reîntoarcere la spațiul patriarhal al copilăriei, un microcosmos pe care nici trecerea timpului, nici mâna omului nu l-au putut distruge. În articolul de față, vom prezenta variațiile pe care le cunoaște spațiul în volumul *Privești* și felul în care Benjamin Fundoianu a reușit să redea cât mai fidel viziunea asupra locurilor transpuse poetic. Prin tehnici literare inovatoare, spațiul este surprins din diverse unghiuri, permițându-ne să proiectăm o imagine cât mai complexă a acestora. Dintre toate toposurile, se remarcă „târgul” și „ulița”, ca elemente recurente ale geografiei poetice fundoiene, spații populate de numeroase animale: „boi”, „capre”, „gâște”, „vacii”, în al căror comportament „tâmp” se reflectă starea melancolică a eului și imposibilitatea revitalizării trecutului decât la nivel textual, prin imagini de o sensibilitate aparte. Astfel, prin mijloacele literare utilizate, poetul Benjamin Fundoianu a reușit să depășească limitele temporalității și să reconstituie o lume dispărută deja în momentul creării *Priveștilor*.

Cuvinte-cheie: Benjamin Fundoianu, *Priveliști*, topos, criză, creație.

Delimitări conceptuale

Criza, înțeleasă ca o discordanță între individ și felul în care interacționează cu exteriorul și chiar cu propria conștiință, determină stări interioare precum angoasa, melancolia, furia, dar, uneori, rememorarea unor aspecte din trecut, asociate realității la care se raportează, poate determina și stări pozitive, de seninătate, bucurie etc.

Pentru poetul Benjamin Fundoianu, locurile natale reprezintă un element esențial, ce-i definește personalitatea. Prin volumul *Priveliști*, poetul realizează o reconstrucție a acestor toposuri patriarhale, într-o manieră subiectivă, anticontemplativă, marcată de o serie de „crize” existențiale.

Volumul *Priveliști*, publicat în 1930, poartă subtitlul *Poeme (1917-1923)*, fapt ce oferă informații cu privire la perioada în care au fost scrise textele integrate în acesta. În 1917, moare Isaac Wechsler, tatăl lui Benjamin Fundoianu, iar, în 1919, poetul s-a mutat la București; astfel, observăm că aceste prime texte sunt rodul unei perioade tumultuoase din existența poetului.

Poezia din perioada de debut stă sub semnul diversității; fiind în căutarea unei modalități de expresie care să întrunească cerințele conștiinței sale, vom regăsi texte ce ilustrează stiluri și structuri diferite – sonet, odă, baladă –, precum și un limbaj poetic ce deosebește versatilitatea autorului în alegerea materialului poetic. Toate aceste aspecte pot fi considerate tentative de rezolvare a unor crize privind modalitatea de expresie, pe care poetul reușește să le surmonteze.

Prin poezia sa, poetul a reconstituit aceste toposuri aflate sub semnul crizei, căci ele înseamnă, pentru omul Benjamin Fundoianu, un refugiu, o reîntoarcere la spațiul patriarhal al copilăriei, un microcosmos pe care nici trecerea timpului, nici mâna omului nu l-au putut distruge.

În lucrarea de față, vom prezenta variațiile pe care le cunoaște spațiul în câteva texte din volumul *Priveliști* și felul în care Benjamin Fundoianu a reușit să redea cât mai fidel viziunea asupra locurilor transpuse poetic. Prin tehnici literare inovatoare, spațiul este surprins din diverse unghiuri, permițându-ne să proiectăm o imagine cât mai complexă a acestora.

În prefață, Benjamin Fundoianu explică procesul creării textelor integrate în volumul amintit, punând în lumină contextul biografic și contextul istoric ce au dus la aceste „protestări intime împotriva peisajului mecanic, de gloanțe, de sârmă ghimpată, de tancuri” (Fundoianu 2005, 8).

Totodată, interesant este și faptul că poetul prezintă cele mai importante aspecte folosind persoana a III-a, devalând o detașare de cel ce-a fost odinioară: „volumul de

față aparține unui poet mort, în vârstă de 24 de ani, prin anul 1923” (Fundoianu 2005, 8), explicând această metamorfozare a sa:

„Mort? Nu, asasinat după toate regulile artei [...] voința lui de *a săvârși* [s.a.] și voința lui de *a fi* [s.a.] s-au luat în lupta crâncenă, desfrunzindu-se una pe alta de pene, de sânge [...] celui căzut i-am supraviețuit eu.” (Fundoianu 2005, 8).

De asemenea, în cele câteva pagini ale prefetei acestui volum, poetul Benjamin Fundoianu explică, sub forma unui program, concepția sa privind poezia. Astfel, în ceea ce privește inovațiile la nivel formal și ideatic, poetul consideră că „numai în poem, lumea ireală, pe care o traversăm ca fantome, părea că ia formă, că devine materie vie” (Fundoianu 2005, 14), și că poezia este considerată o cale spre desăvârșirea ființei, „un prieten misterios de fecund care îmi arunca un colac de salvare” (Fundoianu 2005, 16). Relația poet-poezie este văzută ca un mister, întrucât „nu te lepezi, nici nu apuci poezia când vrei, cu lațul” (Fundoianu 2005, 16), este un joc pe care inspirația îl coordonează și pe care poetul îl respectă.

Benjamin Fundoianu maschează în aparenta simplitate a *Priveștiilor*, pe care le transpune scriptic, emoția ce-l definește: „contemplând, poetul scurmă, de fapt, în sine, cu un fel de oarbă disperare, pentru a atinge acel zăcământ prețios, neoxidat încă de lumina deformatoare a rațiunii.” (Martin 1984, 211). Dihotomia rațiune-sentiment este relevantă pentru viziunea sa poetică întrucât el încearcă să privească viața altfel decât în mod conștient, rațional, fără să se bazeze pe relațiile logice ce se stabilesc între lucruri, fără a explica mecanismele de funcționare a universului: „excesul de conștiință se vrea interzis prin imagini ale inconștienței, parada inteligenței printr-una a simțurilor necontrolate” (Martin 1984, 213).

Neaderarea poetului la lumea pe care o surprinde în textele sale este, de fapt, o negație a propriei alienări față de concret, o tendință de contemplare a palpabilului într-un univers ideatic; este „formula care îl reprezintă – și pentru care a optat spre a contraria mentalitatea tradițională – este un *lirism al inaderenței*” (Martin 1984, 218). Gestul refuzării este simbolic, poetul este un „demoralizator” (Martin 1984, 224), el nu acceptă nicio iluzie, el manifestă dispreț față de absolut și neîncredere în orice ideal.

Poetul *Priveștiilor* „nu ni se livrează ca atare în poem [...], ci numai ca regie a unei sensibilități complexe, de care nu poate fi disociată” (Martin 1984, 233), îl descoperim într-o „arhitectură de planuri ce par simultan premeditate” (Martin 1984, 233), ce au rolul de a reproduce sensurile cele mai subtile ale existenței, pe care Benjamin Fundoianu le descoperă în insignifiantele lucruri ce compun universul său poetic.

Tzvetan Todorov, în studiul său, *Abuzurile memoriei*, delimitează două tipuri de memorie – memoria literală și memoria exemplară –, optând pentru cea de-a doua categorie, pe care o consideră necesară și capabilă

„să dezamorseze durerea provocată de amintire, îmblânzind-o și marginalizând-o, iar, pe de altă parte, expune această amintire analogiei și

generalizării, făcând din ea un *exemplum*, [...] trecutul devenind deci principiu de acțiune pentru prezent” (Todorov 1999, 30).

Deducem, de aici, faptul că elementele din trecut, indiferent de încărcătura lor afectivă, se constituie ca ancore mnemonice, ce se actualizează involuntar, fără a ține seama de atitudinea individului față de acestea. Aparenta detașare pe care o regăsim în textele lui Fundoianu nu trebuie înțeleasă decât prin prisma unei dorințe de adeziune și mai puternice, menite să îi permită instanței poetice să vadă în ansamblu realitatea surprinsă în text, căci

„simplul act de a scrie în vederea restaurării și conservării identității și, deci, a memoriei unor ființe [și a unor spații – n.n.] pe cale să fie uitate de istorie devine un act de mare curaj și unul deosebit de încărcat simbolic.” (https://www.observatorcultural.ro/articol/literatura-in-vremuri-de-criza/#_ednref2, accesat în 07.10.2025, ora 17:30).

De asemenea, spațiul fizic, față de care are loc „ruptura”, este recuperat la nivel cognitiv printr-o poetică a *Priveliștilor*, căci

„locul paradisiac este trimis mai întâi în îndepărtata zare a originilor, iar temporalitatea mitică este asimilată unei succesiuni de perioade în cursul cărora se mărește dezordinea naturii și imperfecțiunea oamenilor” (Wunenburger 2001, 31),

regăsită în stările unei *conștiințe nefericite*, ce încearcă să recupereze aceste imagini pierdute ale toposurilor patriarhale ale copilăriei.

Dimensiunea temporală și contextul istoric au modificat spațialitatea originară într-un mod profund, nepermițând aderarea decât în plan imaginativ, iar reconstituirea lumii paradisiace „devine mijlocul unic al unei recuceriri spirituale a perfecțiunii pierdute” (Wunenburger 2001, 31), prin care individul se regăsește pe sine, re trăiește și reorganizează spațiul prin forța propriei conștiințe.

Fundoianu însuși, în momentul publicării volumului *Priveliști*, se detașase de textele grupate în acesta: „de poezia asta [...] atâtea lucruri mă despart că-i văd cusurile-n transparență, ca prin razele X” (Fundoianu 2005, 18), considerând că „a fi poet înseamnă a crede în minciuna poeziei” (Fundoianu 2005, 18), deci în convertirile pe care le face creatorul cu sursele de inspirație.

Referitor la acest nucleu al *Priveliștilor*, Marin Bucur afirmă că „natura lui Benjamin Fundoianu este frumoasă în simplitatea ei, în elementaritatea ei gospodărească. Paradisul său este în jurul casei, al rostului, al căminului” (Bucur 1985, 10). Ancorarea spirituală a eului în toposuri specifice permite identificarea cu natura. De altfel, relația om-natură este una foarte strânsă și definește parcursul biografic al lui Benjamin Fundoianu.

Ciclul poetic *Herța*

Ciclul *Herța* este, fără îndoială, cea mai complexă reprezentare a spațiului originar, ținutul Fundoaiei, unde Benjamin Fundoianu și-a petrecut, alături de familie, primii ani ai vieții și care l-a marcat profund. Ruralitatea zonei și legăturile cu natura sunt indisolubile, iar poetul a transferat această relație către sine.

Primul poem al ciclului, *Herța I*, se deschide cu imaginea târgului, un topos frecvent în lirica fundoiană, element care susține încadrarea sa în simbolism, prin promovarea unor locuri retrase, îndepărtate de civilizația sufocantă a orașului. Astfel, „în târg miroase-a ploaie, a toamnă și a fân” (Fundoianu 2005, 30), iar „fetele așteaptă în ulița murdară” (Fundoianu 2005, 30), în timp ce „căruțe fugărite de ploaie au trecut.” (Fundoianu 2005, 30). Atmosfera calmă este sugerată de animalele ce populează acest spațiu: „Gâște, cu pantofi galbeni, vin lent după-un zaplaz;” (Fundoianu 2005, 30), dar și de faptul că „auzi tăcerea lungă și gri care e toamnă” (Fundoianu 2005, 30). Întregul spațiu este încremenit în timp, iar această suspendare sporește efectul pe care îl are rememorarea asupra eului care, în încercarea de a transpune scriptic peisajul, îl compune folosind sentimentul și mai puțin imaginile de odinioară.

Cel de-al doilea text al acestui grupaj, *Herța II*, continuă cartografierea târgului, prin concentrarea privirii și focalizarea casei: „Suișu-i greu la casă pe ațe de poteci” (Fundoianu 2005, 32), unde „au țipat cocoșii pe bolovani de soare” (Fundoianu 2005, 32), iar cele mai comune animale din lumea satului duc o existență liniștită, extrasă de sub efectul trecerii timpului: „Vacile știțerene, cu șorțul alb, mugesc./ [...] Boii sub pălărie de paie merg să are” (Fundoianu 2005, 32). Prospețimea atmosferei e sugerată de grădina de legume: „și-i creștere de sfeclă, de mărării, de ceapă;” (Fundoianu 2005, 32), dar și de „izvoarele de apă”, specifice zonei montane, unde elementele naturale debordează prin energia lor autentică.

În poemul *Herța III*, eul poetic identifică în natură și în spațiul patriarhal al copilăriei un refugiu: „Natura ne-ncepută și noapte ne-ncepută,/ lasă să-ți culc în pene sufletul meu bătrân,/ și lasă-mă cu boii, s-aștept din nou, în ierburi,/ vara care se duce în carele cu fân.” (Fundoianu 2005, 34), regăsind liniștea necesară: „și ultima tăcere, lungă, s-a așezat;” (Fundoianu 2005, 34). Mai mult decât atât, imaginea fânului, element ce actualizează o semnificație strâns legată de viața pastorală, este surprinsă când „Noaptea mână din spate căruțele cu fânuri,” (Fundoianu 2005, 34), dar și în momentul în care „Țăranii dorm pe fânul plin de mireasmă udă/ și au plămânul umed de noapte și de fân.” (Fundoianu 2005, 34).

În lumea feerică a satului, omul învață să interpreteze mesajele pe care le transmite natura din jurul său; astfel, matricea universală poate fi auzită: „ascultă:/ gâfăie respirarea pământului bătrân.” (Fundoianu 2005, 34).

Poezia *Herța V* surprinde „lupta” dintre natură și civilizație: „Câmpul pustiu și negru s-apropie de sat/ de parcă vrea prin garduri de lemn să se strecoare/ să mai pătrundă încă o dată în hambare.” (Fundoianu 2005, 38), iar venirea toamnei este văzută ca o destrămare a realității:

„În toamna asta ziua – de ce? – s-a micșorat./ [...] / vița se ține-oloagă cu mâna de araci/ și-așteapt-acum, [...] / ploaie s-o-ngălbenească, ploaie s-o putrezească./ Șoseaua ca o talpă s-a rupt de-atâtea ploi.” (Fundoianu 2005, 38),

dar și ca un sfârșit al existenței, o reinstaurare a dezordinii: „ca haosul pe lume din nou să se desfacă.” (Fundoianu 2005, 38).

În poemul *Herța VI*, sentimental singurătății este dublat de imaginea pustie a Herței: „ca-n Herța când tăcerea mă-nzăpezea pe-o bancă./ Îmi amintesc: amurgul căzut pe jos de somn,/ în târgul cu șopârle sub pietre, fără-un pom,” (Fundoianu 2005, 40), spațiu animat doar de vitele ce vin de la păscut: „Aveau și-atunci ochiul de sticlă, gâtul strâmb,/ dar aduceau în uliți baliga din pășune” (Fundoianu 2005, 40). Seara, adesea evocată în lirica lui Fundoianu, accentuează sentimentul de angoasă, de nesiguranță, în momentul în care „o umbră liniștită intra în prăvălii/ prin ușile-ncuiate și s-așeza la masă./ Tăcerea de salină încremenea în casă” (Fundoianu 2005, 40), iar refugiul în vis este o modalitate de a percepe lumea dintr-o altă perspectivă: „și casa, clătinată în noapte, ca o barcă,/ se desprindea din strada târgului și plutea.” (Fundoianu 2005, 42).

Poezia *Herța VIII* se remarcă prin efervescența cu care poetul surprinde frumusețea locurilor natale. Astfel, reflectarea luminii în apa râului este concentrată într-o imagine sugestivă: „Ghicește cum gologanii și-i numără părâul;” (Fundoianu 2005, 46) și atmosfera de calm nesfârșit e omniprezentă: pe de-o parte, este generată de lipsa vacarmului – „în liniște s-aude cum încolțește grâul” (Fundoianu 2005, 46) –, iar, pe de altă parte, întoarcerea boilor de la pășunat și căruțele cu fân sunt singurele elemente care întrerup suspendarea: „trec boi/ cu pânțele pline de miros de trifoi/ [...] / și cum se pierd în drumuri căruțele cu paie.” (Fundoianu 2005, 46).

Ciclul poetic *Provincie*

Celălalt ciclu poetic relevant pentru imaginile ingenuie ale lumii retrase, marginale, ce a marcat copilăria lui Benjamin Fundoianu, este *Provincie*.

Primul poem din această serie, *Provincie I*, surprinde amestecul de rural și urban, specific orașelelor de provincie, în care găsim animale ce sunt crescute, de obicei, la sat – „capre bărboase au trecut, murdare,/ și plouă, plouă.../ găștele sub punți/ au leșinat” (Fundoianu 2005, 72) –, dar și amenajări specifice așezărilor ceva mai dezvoltate – „Castanii simpli, peste bănci de parc,/ lipesc cu palma mărci de-alamă late;” (Fundoianu 2005, 72) –, în timp ce „au fost și-aicea lebede-n bazin” (Fundoianu 2005, 74).

În poezia *Provincie III*, incipitul surprinde imaginea needulcorată a lumii târgului: „Târg ticălos, cu uliți și străzi/ sparte de ploi, de vite și de care –” (Fundoianu 2005, 78), în care vegetația abundă și se dezvoltă nestingherită: „Sunt garduri unde iarba a mijit.” (Fundoianu 2005, 78). Liniștea tombală se instalează și cuprinde mediul exterior, dar afectează și starea interioară a eului, deoarece există „case bătrâne-n care n-a trăit/ nimic, pe după geam, decât pustiul.” (Fundoianu 2005, 78), iar pustietatea resimțită se reflectă și în interiorul locuințelor abandonate întrucât „iarba crește prin

podele, prin/ ziduri crăpate” (Fundoianu 2005, 78). Forța stihială a naturii, surprinsă biruind civilizația, este redată în următoarea secvență poetică relevantă pentru concepția lui Benjamin Fundoianu cu privire la superioritatea forțelor universului în raport cu nimicnicia umană: „Pământul iese-n față, se strecoară,/ crește-n spărturi, se cațără prin zid,/ și, gras, se-ntinde pentru-a doua oară/ peste asfaltul biruit.” (Fundoianu 2005, 78).

Cel mai relevant topos pe care-l cartografiază Benjamin Fundoianu în volumul *Privești* este *târgul*, un spațiu asemenea ființei umane: aparent izolat, lipsit de vacarm, dar care, în simplitatea sa aparentă, este părtaș unor evenimente adeseori nefericite.

Discordanțele pe care le întâlnim în lirica fundoiană se structurează în jurul câtorva opoziții: viață-moarte; trecut-prezent; zi-noapte, o lume mozaicată, complexă prin însăși simplitatea ei, un topos încărcat de semnificații la nivel cognitiv.

Concluzii

Astfel, în ciuda faptului că timpul a schimbat ireversibil fața locurilor natale, Benjamin Fundoianu reușește, prin apelul la memoria afectivă, să recupereze imaginile pierdute ale toposurilor patriarhale ale copilăriei. Dintre acestea, se remarcă „târgul” și „ulița”, ca elemente recurente ale geografiei poetice fundoiene, spații populate de numeroase animale: „boi”, „capre”, „gâște”, „vacii”, în al căror comportament „tâmp” se reflectă starea melancolică a eului și imposibilitatea revitalizării trecutului decât la nivel textual, prin imagini de o sensibilitate aparte. Ingeniozitatea cu care poetul transpune scriptic elementele afective ilustrează importanța acestora pentru evoluția sa ulterioară. Totodată, criza existențială și sentimentală a fost depășită printr-o serie de mecanisme literare, prin care suspendarea în *illo tempore* a lumii târgului și a satului, două spații definitorii pentru lirica fundoiană din perioada românească, permite recursul la energia afectivă a acestora și continuitatea la nivel spiritual.

Referințe bibliografice

- Bucur, Marin. 1985. *B. Fundoianu / Benjamin Fondane. Privești poeziei*. București: Editura Albatros.
 Fundoianu, Benjamin. 2005. *Privești (Poeme. 1917-1923)*. Pitești: Editura Paralela 45.
 Martin, Mircea. 1984. *Introducere în opera lui B. Fundoianu*. București: Editura Minerva.
 Todorov, Tzvetan. 1999. *Abuzurile memoriei*. În românește de Doina Lică. Timișoara: Editura Amarcord.
 Wunenburger, Jean-Jacques. 2001. *Utopia sau criza imaginarului*. În românește de Tudor Ionescu. Cluj-Napoca: Editura Dacia.

Webografie

- Mihalcea-Eliade, Măriuca. 2024. *Literatura în vremuri de criză*, în „Observator cultural”, nr. 1229, din 18.10.2024, accesat online la adresa: https://www.observatorcultural.ro/articol/literatura-in-vremuri-de-criza/#_ednref2.